

تحلیل گفتمان دیدگاه‌های رهبران ایران و امریکا دربارهٔ برجام

علی کریمی فیروزجایی*
سمیرا حبیبی**

چکیده

برجام یا برنامه جامع اقدام مشترک یک توافق بین‌المللی در خصوص برنامه هسته-ای ایران است که بعد از مذاکرات طولانی میان ایران و شش قدرت جهانی منعقد گردید. پژوهش حاضر بر آن است تا مبانی گفتمانی سخنان دونالد ترامپ در خصوص برجام و واکنش آیت‌الله خامنه‌ای به اظهارات وی، تحلیل شود. رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی رابطهٔ زبان، جامعه، قدرت، ایدئولوژی و گفتمان را در اولویت قرار می‌دهد. روش پژوهش این مقاله از نوع توصیفی-تحلیلی و مدل فرکلاف (۱۹۷۹) است و نمونه‌های تحقیق که به صورت هدفمند انتخاب گردیدند، سخنرانی ترامپ درباره ایران و برجام در ۲۱ مهر ۹۶ و واکنش آیت‌الله خامنه‌ای به سخنرانی ترامپ در جمع نخبگان در ۲۶ مهر ۹۶ است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که میان ایدئولوژی و زبان و میان کاربرد زبان و روابط سیاسی و اجتماعی رابطه متقابل وجود دارد و زبان علاوه بر شکل‌پذیری از روابط سیاسی، می‌تواند ابزاری تأثیرگذار در شکل‌دهی به روابط قدرت و تعاملات سیاسی باشد؛ بنابراین رهبران هر کشور تلاش کرده‌اند که از توانایی‌های زبانی و ادبی برای تبیین دیدگاه‌های سیاسی خویش استفاده کنند. نتایج حاصل نشان می‌دهد که هر دو رهبر در سخنرانی‌شان برجام را یک توافق شکننده میان دو دشمن و نه قراردادی برای تقویت دوستی بین آن‌ها می‌دانند.

کلیدواژه‌ها: آیت‌الله خامنه‌ای، دونالد ترامپ، برجام، تگفا، فرکلاف.

* دانشیار گروه زبان‌شناسی همگانی دانشگاه پیام نور. (نویسنده مسئول) alikarimif@yahoo.com

** دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی دانشگاه آزاد اسلامی تهران جنوب.

samira.habibi.mazaheri1@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۲۳

۱. مقدمه

برجام یا برنامه جامع اقدام مشترک که یک توافق بین‌المللی در خصوص برنامه هسته‌ای ایران است که بعد از مذاکرات طولانی میان ایران و شش قدرت جهانی منعقد گردید، یکی از توافقات مهم بین‌المللی در سال‌های اخیر است که به دلیل اثرات منطقی‌های و جهانی مورد توجه صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران مباحث بین‌المللی بوده است. مقامات ایرانی و امریکایی که دو کشور مهم در این توافق بودند، سخنرانی‌ها و اظهار نظرهای مختلفی در این رابطه داشته‌اند و متن‌های زبانی زیادی در این خصوص موجود است. از طرفی متن را نمی‌توان در خلأ فهم یا تحلیل کرد. هر متنی را باید در رابطه با شبکه‌های سایر متون و در رابطه با بستر اجتماعی فهمید. در تحلیل گفتمان (Discourse analysis) موضوع اصلی تحقیق پراکتیس‌های گفتمانی (Discourse practice) و زبانی هستند که هم بازنمایی‌هایی از جهان، سوژه‌های اجتماعی و روابط اجتماعی را برمی‌سازند و هم در پیشبرد منافع گروه‌های اجتماعی خاص، نقش ایفا می‌کنند. تحلیل گفتمان انتقادی (Critical discourse analysis) از نظر فرکلاف (Fairclough) رویکردی است که می‌کوشد به نحوی نظام‌مند به تحقیق درباره «مناسبات غالباً مبهم علیت و تعیین‌کنندگی میان: الف) پراکتیس‌های گفتمانی، رخدادها و متون و ب) ساختارها، روابط و فرایندهای گسترده‌تر اجتماعی و فرهنگی بپردازد» (فرکلاف، ۱۹۹۳: ۱۳۵). به عبارتی فرکلاف در تحلیل گفتمان انتقادی به دنبال این است که نشان دهد رخدادها و متون از دل مناسبات قدرت بیرون می‌آیند و وارد مبارزات قدرت می‌شوند. از این منظر هدف تحلیل گفتمان انتقادی این است که نقش کاربردهای گفتمانی، متون و رخدادهای ارتباطی را در حفظ و بقا و یا تغییر جهان اجتماعی موجود نشان دهد. بنابراین تحلیل گفتمان انتقادی سعی دارد به نحوی نظام‌مند کاربرد زبان و متن را در رابطه با پراکتیس اجتماعی گسترده‌تری تحلیل کند و غالباً به دنبال بر ملا کردن دانش بدیهی انگاشته شده و طبیعی شده متن است. در زمینه اهداف تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف و شولیاریاکی (Chouliaraki) (۱۹۹۹) معتقدند: «علم (از منظر تحلیل گفتمان) وظیفه دارد تا انواع دانشی را که عموم مردم به‌طور معمول تولید نمی‌کنند یا در زندگی رزمره در دسترسشان نیست در اختیار بگذارد» (شولیاریاکی و فرکلاف، ۱۹۹۹: ۳).

روش پژوهش این مقاله از نوع توصیفی-تحلیلی است و نمونه‌های تحقیق به صورت هدفمند، از سخنان ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا و واکنش آیت‌الله خامنه‌ای رهبر

جمهوری اسلامی ایران به اظهارات وی در برنامه برجام انتخاب شدند. هدف پژوهش حاضر آن است تا با استفاده از نظریه گفتمانی فرکلاف و با به دست دادن نگاهی چندبعدی به سخنرانی‌های طرفین، سازوکارهای بازنمایی دال‌های گفتمانی را در متن‌های دو سخنرانی مشخص نماید. سوالات این تحقیق عبارت است از این‌که در سطح زبان‌شناختی، سخنرانان از چه راهبردهای کلامی استفاده نموده‌اند و مولفه‌های گفتمان‌مدار موجود در سخنان طرفین کدامند؟ لایه‌های پنهان و مبانی اجتماعی، سیاسی و ایدئولوژیک نهفته در متن‌های مورد نظر چیستند؟ نکته‌ای که در خصوص این مقاله باید مد نظر قرار گیرد این است که این مقاله بیشتر اهمیت روشی دارد و در تلاش است چارچوب ارائه شده توسط فرکلاف را در رخدادی ارتباطی تطبیق دهد.

۲. پیشینه تحقیق

اسدی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «تحلیل گفتمانی سیاست خارجی آیت‌الله خامنه‌ای (گفتمان تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه)» دیدگاه آقای خامنه‌ای در خصوص سیاست خارجی را در چارچوب گفتمان «تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه» بررسی نموده و به این نتیجه رسید که استواری سیاست خارجی بر دو بنیاد سلبی و اثباتی، برخورداری از ماهیتی مستقلانه و ضد سلطه، و بهره‌مندی از گرایش ایدئولوژیک - استراتژیک است.

آجیلی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «تحلیل گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای پیرامون رابطه ایران با ایالات متحده» به بررسی دیدگاه‌های رهبری پرداخته و به این نتیجه رسیدند که گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای برآمده از خوانشی از اسلام، گفتمان انقلاب اسلامی و امام خمینی است. این گفتمان در حوزه سیاست خارجی، خرده‌گفتمان‌هایی را تحت تأثیر قرار داده است که یکی از آنها در مورد رابطه با آمریکا است.

محمدحسین کلانتری دره‌رنجی (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «تحلیل گفتمان انتقادی برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) در عناوین گزیده‌ای از روزنامه‌های داخل در سال (۱۳۹۴) بر اساس الگوی ون‌لیوون (Van Leeuwen) (۲۰۰۸)» با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی مسئله برجام از دیدگاه تحلیل گفتمان انتقادی با استفاده از الگوی ون‌لیوون می‌پردازد تا کارآمدی مولفه‌های این الگو را در عناوین گزیده‌ای از روزنامه‌های داخلی و همچنین بسامد آنها را نشان دهد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که روزنامه‌های داخلی برای انعکاس خبرها به نوعی دیدگاه و ایدئولوژی صاحبان قدرت و عوامل رسانه‌ای را به صورت پنهان در عناوین روزنامه‌ها لحاظ می‌کنند. در این

پژوهش غیرشخصی سازی بیشترین فراوانی (۴۴٪) و زمان درهمی زیرشاخه مشخص - سازی چندموردی و اندامداری زیرشاخه عینی کردن به اتفاق کمترین فراوانی (۲٪) را به خود اختصاص داده‌اند.

مظفری (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان: «تحلیل زبان‌شناختی بازتاب «برجام» در گفتمان‌های رقیب بر اساس رویکرد انتقادی فرکلاف» با هدف آشکارسازی روابط پنهان قدرت و ساخت‌های زبانی ایدئولوژیک موجود در متون زبانی در چارچوب رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف به بررسی بازتاب برجام (برنامه جامع اقدام مشترک) در رسانه مطبوعاتی متعلق به دو گفتمان اصول‌گرا و اصلاح‌طلب پرداخت. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که هر دو گفتمان رقیب در متون تولیدشده خود کوشیده‌اند با بهره‌گیری از استراتژی‌های زبانی همچون روابط مفهومی واژه‌ها اعم از باهم‌آیی‌ها، تشبیه، کنایه، علائم سجاوندی، نقل قول و ... موضع ایدئولوژیک خود را نشان دهند و به تخریب وجهه گفتمان رقیب پردازند. گرچه کاربرد بعضی استراتژی‌ها در گفتمان اصول‌گرا بیشتر به چشم می‌خورد؛ گفتمان اصلاح‌طلب بیشتر سعی در بازنمایی مثبت برجام داشته و کمتر به ارزشیابی منفی گفتمان رقیب پرداخته است. نوآوری این تحقیق آن است که به تحلیل گفتمان سخنان دو مقام طراز اول دو کشور اصلی درگیر در برجام و کشف مبانی گفتمانی و لایه‌های پیدای پنهان این موضوع می‌پردازد.

۳. مبانی نظری

۳-۱. گفتمان و تحلیل گفتمان

گفتمان به معنای سخن‌کاوی، تحلیل کلام و تحلیل گفتار نیز به کار برده می‌شود. از جمله معادل‌هایی که برای این مفهوم در زبان فارسی به کار برده شده است گفتار، سخن، وعظ و خطابه، درس و بحث، مقال و گفتمان است (عضدانلو، ۱۳۸۰: ۱۴). تمامی رویکردهای گفتمانی، دانش ما به جهان خارج را بازتابی صرف از واقعیت نمی‌دانند، بلکه محصول مقوله‌بندی جهان به دست ما یا به تعبیر تحلیل گفتمانی، محصول گفتمان می‌دانند. تحلیل گفتمان، چگونگی تبلور و شکل‌گیری معنا و پیام واحدهای زبانی را در ارتباط با عوامل درون زبانی (زمینه متن) واحدهای زبانی، محیط بلافصل زبانی مربوط و نیز کل نظام زبانی و عوامل برون زبانی (زمینه اجتماعی، فرهنگی و موقعیتی) بررسی می‌کند (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۸).

مک‌میلن (Macmillan) نیز در مقاله‌ای با عنوان الفبای تحلیل گفتمان بیان می‌نماید که تحلیل گفتمان یک اصطلاح برای مطالعه قسمت اعظم زبان است و به‌طور کلی شامل تنوع رویکردها و دیدگاه‌های مختلف با روش‌های گوناگون زیادی است و در جایی دیگر اضافه می‌کند تحلیل گفتمان مجموعه‌ای از روش‌ها و تئوری‌ها برای بررسی زبان و کاربرد زبان در زمینه‌های اجتماعی است (مک‌میلن، ۲۰۰۶: ۱).

استابز (Stubbs) نیز سه ویژگی برای توصیف تحلیل گفتمان بیان می‌کند که عبارتند از اول، به عنوان امری که دربارهٔ کاربرد زبان فراتر از حدود بیان یک جمله است؛ دوم، امری دربارهٔ روابط درونی بین زبان و جامعه است و سوم امری که دربارهٔ عامل مؤثر یا ویژگی‌های گفتاری ارتباطات روزمره است (استابز، ۱۹۸۳: ۱). اسلمبروک (Slembrouck) از این اصطلاح عمدتاً برای اشاره به تحلیل زبان‌شناختی که دربارهٔ گفتار یا کلام نوشتاری رخ می‌دهد استفاده می‌کند. تقریباً این اصطلاح به مطالعه ساختار زبان فراتر از جمله مربوط می‌شود. بنابراین، مطالعه واحدهای زبانی بزرگ‌تر، نظیر گفتمان محاوره‌ای یا متون نوشتاری است (اسلمبروک، ۲۰۰۶: ۱۰).

۳-۲. تحلیل گفتمان انتقادی

تحلیل گفتمان انتقادی شاخه‌ای بین‌رشته‌ای در زبان‌شناسی است که نقش زبان را در سیاست و اجتماع بررسی می‌کند. تحلیل گفتمان انتقادی پس از ناتوانی تحلیل گفتمان در ورود به بسیاری از حوزه‌ها ظاهر شد و اعتراضی به تحلیل گفتمان توصیفی است. با اینکه گفته می‌شود زبان همچون آینه‌ای شفاف واقعیت را منعکس می‌کند اما تحلیل گفتمان انتقادی مدعی است زبان آینه‌ای کدر است که واقعیت را از منظر ایدئولوژی‌های گوناگون انعکاس می‌دهد. یورگنسن (Jurgensen) و فیلیپ (Philips) موضوع اصلی تحقیق در تحلیل گفتمان انتقادی را هم کاربردهای گفتمانی می‌دانند که بازنمایی‌هایی از جهان، سوژه‌های اجتماعی و روابط اجتماعی از جمله روابط قدرت را بر می‌سازد و هم نقشی که این کاربردهای گفتمانی در پیشبرد منافع گروه‌های اجتماعی خاص ایفا می‌کنند. (یورگنسن و فیلیپ، ۲۰۰۲: ۷۴)

تحلیل گفتمان انتقادی یک رویکرد مستقل نیست و میان رشته‌ای عمل می‌کند. محققان مختلف تحلیل گفتمان انتقادی از روش‌های گوناگون تئوریک استفاده می‌کنند. این روش‌ها شامل دیدگاه‌های جامعه‌شناختی خرد، تئوری‌های شناخت و گرامر اجتماعی، جامعه و قدرت و مواردی مانند آن می‌باشد (هال (Hall)، ۲۰۰۹: ۳۲۰). فرکلاف، تحلیل

گفتمان انتقادی را توسعه یک چارچوب تحلیلی (تئوری و متد) برای مطالعه زبان در رابطه با قدرت و ایدئولوژی می‌داند (رحیمی و عمل‌صالح، ۲۰۰۸: ۲۵).

تحلیل گفتمان انتقادی، تحلیل روابط دیالکتیکی بین گفتمان (شامل زبان و نیز اشکال - دیگر فعل و انفعال‌ها مانند زبان بدن) و عناصر دیگر کردارهای اجتماعی است (فرکلاف، ۲۰۰۳: ۷-۱). در نگاه فرکلاف تحلیل گفتمان روشی است «برای بررسی تغییرات اجتماعی و فرهنگی به کار گرفته شده و منبعی است که در نزاع علیه استثمار و سلطه مورد استفاده قرار می‌گیرد» (فرکلاف، ۲۰۰۲: ۷۹). فرکلاف معتقد است «کاربرد زبان معمولاً در عین حالی که سازنده هویت‌های اجتماعی، روابط اجتماعی و نظام دانش و باورهاست، توسط آنها نیز ساخته می‌شود» (آفاگل‌زاده و غیاثیان، ۱۳۸۶).

روش فرکلاف در تحلیل انتقادی گفتمان شامل سه مرحله وابسته به هم یعنی توصیف متن (آشکارسازی گزاره‌ها و مواضع ایدئولوژیک متن)، تفسیر (نشان دادن تعامل بین متن و بافت) و تبیین (تأثیر دوسویه ساختارها بر گفتمان و گفتمان بر ساختارها) صورت می‌پذیرد.

مرحله اول: توصیف متن

این مرحله با تمرکز بر واژه‌ها و جوه دستوری و تحلیل زبان‌شناختی متن به جستجوی «ارزش‌های تجربی»، «ارزش‌های رابطه‌ای» و «ارزش‌های بیانی» موجود در متن که فرکلاف آنان را «ارزش‌های صوری» متن می‌نامد، می‌پردازد. فرکلاف تمایز این سه نوع ارزش صوری متن را بدین شرح بیان می‌دارد: ارزش تجربی که ردپا و سرنخی از روشی به دست می‌دهد که در آن تجربه تولیدکننده متن از جهان طبیعی یا اجتماعی بازنمایی می‌گردد ارزش تجربی با محتوا، دانش، اعتقادات و ... سروکار دارد. ارزش‌های رابطه‌ای که ردپا و سرنخی از آن دسته از روابط اجتماعی به دست می‌دهد که از طریق متن در گفتمان به مورد اجرا در می‌آید ارزش رابطه‌ای با رابطه‌ها و روابط اجتماعی سروکار دارد. در اینجا نیز با بررسی واژگان و جوه دستوری نشان داده خواهد شد که متن چه نوع از روابطی را ترسیم می‌کند؛ و ارزش بیانی که ردپا و سرنخی از ارزشیابی تولیدکننده از بخشی از واقعیت را ارائه می‌دهد که مرتبط با این ویژگی است. ارزش بیانی با فاعل‌ها و هویت‌های اجتماعی سروکار دارد. در این ارزش، هویت‌های اجتماعی و یا همان فاعلان، موردنظر هستند. اینکه متن چگونه برخی از ویژگی‌های خاص هویت‌های اجتماعی را برجسته می‌سازد و برخی از ویژگی‌ها را طرد می‌کند.

تحلیل گفتمان دیدگاه‌های رهبران ایران و امریکا دربارهٔ برجام ۱۳۹

البته «باید تأکید کرد که هر یک از ویژگی‌های صوری متن ممکن است همزمان واجد دو یا سه ارزش باشند.» (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۱۷۱ و ۱۷۲)

مرحله دوم: تفسیر متن

از نظر فرکلاف، متون بر اساس پیش‌فرض‌های مبتنی بر عقل سلیم (بخشی از دانش زمینه‌ای) که به ویژگی‌های متنی ارزش می‌دهند، تولید و تفسیر می‌شوند؛ وی این مرحله را تفسیر می‌نامد. تفسیرها ترکیبی از محتویات خود متن و ذهن مفسر است. از منظر مفسر ویژگی‌های صوری متن در حقیقت سرنخ‌هایی هستند که عناصر دانش زمینه‌ای ذهن مفسر را فعال می‌سازند و تفسیر، محصول ارتباط دیالکتیکی این سرنخ‌ها و دانش زمینه‌ای ذهن مفسر خواهد بود. (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۱۴-۲۱۵) در این مرحله می‌توان در دو قلمروی اصلی بافت موقعیتی و بافت بینامتنی، متن را تفسیر نمود. با چند پرسش می‌توان به تفسیر بافت موقعیتی پرداخت چرا که تفسیر «علاوه بر تفسیر متن، تفسیر زمینه بافت متن را نیز شامل می‌شود» (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۱۹). سوالاتی مثل ماجرا چیست؟ چه کسانی درگیر ماجرا هستند؟ روابط میان آن‌ها چیست؟ و در خصوص بافت بینامتنی، فرکلاف می‌گوید: «گفتمان‌ها و متون آنها خود دارای تاریخ‌اند و متعلق به مجموعه‌های تاریخی هستند و تفسیر بافت بینامتنی به این موضوع بستگی دارد که متن را متعلق به کدام مجموعه بدانیم و در نتیجه چه چیز را میان مشارکین، زمینه مشترک و مفروض بخوانیم» (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۲۴).

مرحله سوم: تبیین متن

در مرحله تبیین، گفتمان به‌عنوان کنش اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد و نشان داده می‌شود که چگونه ساختارهای اجتماعی، گفتمان را تعیین می‌بخشند؛ همچنین تبیین نشان می‌دهد که گفتمان‌ها چه تأثیرات بازتولیدی می‌توانند بر آن ساختارها بگذارند، تأثیراتی که منجر به حفظ یا تغییر آن ساختارها می‌شوند. «تبیین، دیدن گفتمان به‌عنوان جزئی از روند مبارزه اجتماعی در ظرف مناسبات قدرت است.» (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۴۵).

۴. تحلیل داده‌ها

در این مقاله مطالعه موردی پیکره پژوهش شامل سخنرانی ترامپ درباره ایران (برجام) در ۲۱ مهر و سخنرانی واکنش آیت‌الله خامنه‌ای به سخنان ترامپ در مورد برجام است

که پس از گردآوری سخنرانی‌های مربوط، بر اساس الگوی فرکلاف در سه سطح توصیف، تفسیر و تبیین به تحلیل آنها پرداخته شد.

۴-۱. تحلیل دو سخنرانی در سطح توصیف

ساختارهای زبان‌شناختی و ساختارهای گفتمان‌مدار (Discursive structure) دارای کارکردهای جامعه‌شناختی بوده و به کار گرفتن یا به کار نگرفتن آنها یا تغییر و تبدیل آنها به صورت دیگر در گفته یا متن باعث می‌شود از آن گفته برداشت‌های متفاوتی شود، مطلبی پوشیده و مبهم شود یا برعکس، متن صراحت بیشتری یابد و بخشی از گفته برجسته شود و بخش دیگر در حاشیه قرار گیرد (یارمحمدی، ۱۳۸۱: ۱۰۸). بنابراین واژه‌ها و عبارات‌ها نیز از جمله ساختارهای گفتمان‌مدار به شمار می‌روند؛ مهم‌ترین ساختارهای گفتمان‌مدار در کلام رهبر ایران و رئیس‌جمهور آمریکا مربوط به برجام عبارت‌اند از:

۴-۱-۱. توصیف سخنرانی رئیس‌جمهور آمریکا

- من به‌عنوان رئیس‌جمهور آمریکا این توافق را نمی‌پذیرم.
- من هر زمان که لازم ببینم به‌عنوان رئیس‌جمهور آمریکا شراکت آمریکا در برجام را لغو خواهم کرد.
- عبارت «من رئیس‌جمهور آمریکا» در دو جمله فوق یعنی وانمود کردن این که ترامپ بالاترین قدرت ایالات متحده آمریکا بوده و می‌خواهد اهمیت جایگاه خودش را به عنوان بالاترین قدرت سیاسی جامعه آمریکا را به مخاطبانش نشان دهد.
- دستور دادم تا بازمینی راهبردی را درباره ایران انجام دهند. این بازمینی کامل است و من راهبرد خودمان را به همراه چند گامی که باید برداشته شوند را اعلام می‌کنم.
- جملات دستوری، چه مستقیم و چه غیرمستقیم بیشتر از سوی مقام اول مملکت، یعنی ترامپ، بیان شده است که باز هم می‌خواهد رابطه فرادست و حس برتر بودن شخص اول مملکت را به شنوندگان القا نماید.
- پایبندی ایران به برجام را تأیید نمی‌کنم.
- این از نظر رئیس‌جمهور آمریکا قابل قبول نیست.
- سیاست ما این است که ایران هرگز به سلاح هسته‌ای دست پیدا نکند.
- علیه سپاه تحریم‌های شدیدی اعمال می‌کنیم.

تحلیل گفتمان دیدگاه‌های رهبران ایران و امریکا دربارهٔ برجام ۱۴۱

- از زمان اجرای برجام تجاوزگری ایران در منطقه بیشتر شده و به دنبال برنامه موشکی خود رفته است.

- ایران اجازه بازرسی از اماکن حساس نظامی خود را به بازرسان نمی‌دهد.

ترامپ با تضعیف سند امنیت جهانی، این پیام را به جهانیان داد که خطرات تعامل با آمریکا، هراس به مراتب بیشتری از ژست تهدیدکننده این کشور که تاکنون اتخاذ کرده است، در جهان بر می‌انگیزد.

ترامپ در سخنرانی خود به‌وفور از واژگان منفی استفاده می‌کند و باعث می‌شود تا شنوندگان معنی و ایده منفی از آن برداشت کنند که نشان از نفی رفتار و تصمیم قدرت اول مملکت را دارد. حتی ایده‌های مثبت نیز در پوششی از جمله منفی جلوه‌گر می‌شود:

- ما با شریکان خود همکاری خواهیم کرد تا طبق راهبرد جدید جلوی حمایت این کشور از تروریسم و تولید سلاح‌های تهدیدکننده را بگیریم.

- ایران پس از حملات ۱۱ سپتامبر به محلی امن برای تروریست‌ها از جمله پسر بن‌لادن تبدیل شد.

ترامپ با استفاده از برخی واژه‌ها ترس خود از قدرت ایران را به‌خوبی نمایان می‌سازد و به جهان نشان می‌دهد که آمریکا در حالت ضعف قرار دارد و در حال انفعال و عقب‌نشینی است. ترامپ با استفاده از برخی فعل‌ها چون روابط و سلسله مراتب قدرت را نیز نشان می‌دهد که این امر زمینه‌ساز حوادثی است که سخنرانی خود را به صورتی غیرمنتظره و خارج از حالات عادی رخداده‌ها به‌پیش می‌برد. اکثر جملات در این سخنرانی ترامپ به‌وسیله حرف عطف «و» به یکدیگر متصل می‌شوند و حتی با اتمام مرتب جملات می‌خواهد انسجام را در سخنرانی خود نشان دهد و شاید وی با این کار می‌خواهد فاصله زمانی را کم کند. در این سخنرانی، فعل با بسامد بالایی به‌کاررفته و خاصیت فعل، به‌خصوص فعل غیرربطی این است که به متن تحرک و پویایی دهد. وی در این سخنرانی، سعی می‌کند رابطه قدرت و فرادست و فرودست را با بیان این افعال صریح‌تر بیان نماید. افعال غیرربطی، در بیشتر موارد، اشاره به عملی دارند و حرکت از یک موضوع به موضوع دیگر باعث پویاتر شدن سخنرانی می‌شود که از دید تجزیه و تحلیل کلام، حائز اهمیت است.

۴-۱-۲. توصیف سخنرانی رهبر ایران

- رژیم بسیار شرور آمریکا را به تعبیر حقیقتاً درست امام راحل، «شیطان بزرگ» و «شیطان اکبر» خواندند.

از همان ابتدای سخنرانی رهبر ایران کوشش می‌کند به شنونده نشان دهد که در این سخنرانی ما با تقابلی در ساحت هستی همانند تقابلی بین رنج و خوشی، مرگ و زندگی، جنگ و صلح و ... روبه‌رو خواهد بود. مستندسازی سخنرانی آیت‌الله خامنه‌ای به جمله‌ای از امام خمینی و تکرار واژه «شیطان» و به کاربرد دو صفت تأکیدی «بزرگ» و «اکبر» از جمله راهبردهای کلامی برای اثرگذاری بر مخاطب در این جمله می‌باشند.

- نظام آمریکا، کارگزار شبکه‌ی خطرناک و خبیث صهیونیسم بین‌الملل، دشمن ملت‌های مستقل و عامل اغلب جنگ‌ها در منطقه و جهان است و مانند زالو درصدد مکیدن دار و ندار ملت‌هاست.

یعنی زمان خبثت و دشمنی‌ها که معلوم نیست و آن‌ها مدام در حال شرارت در جهان هستند و این‌که چه پیش خواهد آمد. بنابراین رهبر ایران با نشان دادن فاعل این گفتگوها، در واقع می‌خواهد دقیقاً همین عدم اطمینان و عدم قاطعیت این کشور و سردارانش را نشان دهد. از طرف دیگر جنگ باعث تشویش و بی‌قانونی در جامعه می‌شود و قصد آمریکا دقیقاً همین امر می‌باشد. رهبر ایران با به‌گزین کردن واژه‌ها، شنوندگان را از اوضاع نابسامان آمریکا آگاه می‌سازد و سعی می‌کند همین فضای تشویش و نگرانی را تصویرسازی کند.

- ملت و مسئولان ایران نیز نباید دچار خواب‌گرفتگی و غفلت شوند چراکه در این صورت به ما شبیخون می‌زنند و غارت می‌شویم.

- امیر مؤمنان در نهج‌البلاغه می‌فرماید «خواب نمی‌روم و می‌فهمم که در اطرافم چه می‌گذرد»

رهبر ایران در واقع سعی می‌کند گفتمان همبستگی و میهن‌پرستی و ایدئولوژی حاکم در این نوع احادیث را به‌طور مداوم تولید و بازتولید شود و در اذهان باقی بماند. استفاده از فعل «غارت می‌شویم» و استناد به حدیثی از حضرت علی راهبردهای گفتمانی این جملات محسوب می‌شوند.

- دشمن با رصد تحولات و فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران، از تبدیل ایران از «کشوری عقب‌افتاده وابسته» به کشوری «اثرگذار، متفرد و برخوردار از اقتدار روزافزون سیاسی، دفاعی و علمی»، کاملاً عصبانی و به شدت نگران است.

آیت‌الله خامنه‌ای، وابستگی سیاسی را بسیار خطرناک و با اشاره به قطع کامل وابستگی ایران به آمریکا، این امر را مهم دانست. کلیه گفتگوها در حضور دانشجویان مملکت است و همچنین طرح کلی سخنرانی نیز راجع به برجام و مردم است؛ لحن واژه‌های به‌کاررفته در این سخنرانی بیشتر به صورت رسمی و شفاف است. معلوم بودن جملات در سخنرانی رهبر ایران نشان‌دهنده تسلط کامل او بر اوضاع است. در این دیدار در خصوص عدم وابستگی سیاسی ملت تاکید کردند که دشمن با رصد فعالیت‌ها و تحولات جمهوری اسلامی ایران از تبدیل شدن ایران به کشوری اثرگذار و برخوردار از اقتدار روزافزون کاملاً عصبانی و به شدت نگران است.

- نباید بلاهت نشان دادن رئیس‌جمهور آمریکا، موجب شود که از مکر و توطئه‌ی دشمن غافل شویم و آن را حقیر بشماریم، بلکه باید همه با تدبیر و هوشیاری و آمادگی کامل در صحنه باشیم.

رهبری علت اصلی تمامی رفتارهای آمریکا و دولتمردان آمریکایی را در بی‌منطقی آنان می‌داند و رفتارهایی نظیر ترور و تحریم اقتصادی را معلول آن علت توصیف می‌کنند؛ لذا نیروهای داخلی را به تدبیر و تامل دعوت می‌نمایند. علاوه بر این، توطئه‌ها و نیرنگ‌هایی که آمریکا علیه ایران اعمال نموده و اعمال خواهد کرد را مورد تذکر قرار می‌دهند و دعوت به هشیاری می‌کنند.

۴-۲. تحلیل دو سخنرانی در سطح تفسیر

گفتمان‌های ترامپ دارای تاریخ‌اند و به مجموعه‌های تاریخی وابسته‌اند. «پذیرش بافت بینامتنی مستلزم این است که به گفتمان‌های متون از دریچه چشم‌انداز تاریخی نگریسته شود» (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۳۰ و ۲۳۵).

ارزش ویژگی‌های متنی صرفاً با وارد کردن آن‌ها در تعامل اجتماعی است که جنبه‌ای واقعی می‌یابد؛ بنابراین، تنها پرداختن به صورت متن کافی نیست. بر همین اساس، پیش‌فرض‌هایی که به ویژگی‌های متنی ارزش می‌دهد، تولید و تفسیر می‌شوند. در تفسیر متن، ترکیبی از محتویات متن و ذهنیت (دانش زمینه) مفسر به کار بسته می‌شود. از نظر فرکلاف، قلمروهای تفسیر زمینه متن، مانند زمینه‌های بینامتنی، بر آگاهی‌های

پیشین، مانند نظام‌های اجتماعی و کنش متقابل تاریخی، منطبق است. در این بخش، زمینه مشترک بافت بینامتنی دخیل در شکل‌گیری متن وجه اشتراک آن با گفتمان جاری در داستان بررسی می‌شود.

۴-۲-۱. تفسیر سخنرانی رئیس‌جمهور آمریکا

- شعار محبوب ایران مرگ بر آمریکا و مرگ بر اسرائیل است.

- سپاه از تروریسم حمایت می‌کند. من همین‌جا از وزارت خزانه‌داری می‌خواهم که سپاه را در فهرست گروه‌های تروریستی قرار دهد و تمام افراد مرتبط با این نهاد را تحریم کند.

این بخش از سخنرانی مربوط به کشمکش‌های درون و بیرون است؛ آنچه در این سخنرانی نمود دارد، تلاش برای غلبه گفتمان متکی بر قدرت و اقتدارطلبی بر گفتمان مردمی است؛ یعنی غلبه فرادست بر فرودست، که در تمام بخش‌های این سخنرانی نمایان است. ترامپ بدون هیچ سند و مدرک قابل پذیرش برای جامعه جهانی که بتوان به استناد آن سپاه و مردم ایران را متهم کرد، ادعای حمایت ارز تروریسم را طرح نموده است.

- ایران به دلایل واهی شهروندان ما را زندانی می‌کند و علیه ما حملات سایبری انجام می‌دهد.

- پایبندی ایران به برجام را تأیید نمی‌کنیم.

این گفتمان، در حقیقت، حاصل نوعی تسویه‌حساب شخصی و نگاه خصمانه وی است زیرا برخلاف واقعیت است. از همه مهم‌تر، مضمون و درون‌مایه، فکر و اندیشه حاکم بر سخنرانی است که ترامپ اعمال می‌کند و به این وسیله نیز می‌توان به سیر فکری و اندیشه وی پی برد.

- بدترین جنبه این توافق این بود که ما پول را پیشاپیش به ایران دادیم.

- ایران تاکنون چند بار از برجام تحطی کرده است. به‌عنوان مثال، آب سنگینی بیشتر از حد مجاز تولید کرد.

- ایران در عراق، سوریه و یمن باعث جنگ شده است.

- ایران حامی شماره یک تروریسم در جهان است.

- ایران اجازه بازرسی از اماکن حساس نظامی خود را به بازرسان نمی‌دهد. حتی گفته می‌شود این کشور با کره شمالی همکاری هسته‌ای دارد.

- ترامپ از عبارت «خلیج عربی» به جای «خلیج فارس» استفاده کرد. در زمینه تفسیر متن و بافت بینامتنیت باید گفت که ترامپ برای غنی کردن و پروراندن سخنانش و برای ابراز بیشتر و عمیق‌تر قدرت خود و مقصر دانستن ایران در تمامی امور از عباراتی استفاده کند که مردم جهان، ایران را مقصر بدانند. در حقیقت، حاصل نوعی تسویه حساب شخصی ترامپ وی به ایران است. سخنرانی او مملو از تنفر و خشونت است و سیاست جدید خود در برابر ایران اعلام نمود. او ملت ایران را تروریست خواند و با تحریف نام خلیج فارس که حتی با مواضع رسمی پیوسته دولت و ارتش آمریکا در تضاد است، خصومت خود با ایران و تاریخ آن را نشان داد. استفاده ترامپ از این واژه نیز قطعاً بی‌هدف و اتفاقی نبود. وی با این سخن قصد داشت حمایت کامل خود را از کشورهای حاشیه خلیج فارس نشان دهد و در عین حال نقش ایران را در معادلات ژئوپولیتیک و استراتژیک منطقه بی‌اهمیت یا ثانویه جلوه دهد. در واقع ترجمه ساده سخنان آقای ترامپ این بود: ما کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس را به شما ترجیح می‌دهیم.

- ایران نزدیک ۲ میلیارد پول نقد با هواپیما از دولت قبلی آمریکا دریافت کرد.

- ما با شریکان خود همکاری خواهیم کرد تا طبق راهبرد جدید جلوی حمایت این کشور از تروریسم و تولید سلاح‌های تهدیدکننده را بگیریم.

درنگ در پیوندهای پیدا و پنهان سخنان ترامپ، زمینه‌ساز واکاوی جریان‌های سیاسی مشترکی است و می‌خواهد به مخاطبان خود برخی خصایص افراد ایرانی و شخص اول مملکت ایران (رهبر ایران) و نیز اطرافیان وی را القا نماید.

۴-۲-۲. تفسیر سخنرانی رهبر ایران

رهبر ایران با استفاده از تجربه‌های مستقیم خود از حوادث قبلی و اشاره غیرمستقیم به نوع رابطه ایران و آمریکا قبل از انقلاب اسلامی، اثرات میان‌گفتمانی را در سخنان خود نشان داده است:

- آمریکا، ایران را به‌عنوان کشوری «زیردست، مطیع و بسیار پرمفعت» از دست داده است.

- الگو شدن ایران در ذهن ملت‌ها را موجب خشم و ناامیدی بیشتر سلطه‌گران است.

- ملت ایران در چهل سال اخیر به جهانیان ثابت کرده است که می‌توان از ابرقدرت‌ها ترسید، در مقابل آن‌ها ایستادگی کرد و با وجود تحریم‌ها و فشارها، به رشد و پیشرفت روزافزون نیز دست یافت.

آیت‌الله خامنه‌ای دلیل عصبانیت ترامپ را این امر دانست که پس از پیروزی انقلاب، آمریکا متوجه شد که یکی از کشورهای پر قدرت جهان را از دست داده است. آمریکا به موجب فعالیت‌هایی که ایران بصورت قدرتمند در کشورهای مسلمان انجام می‌دهد عصبانی و ناراحت است. از نظر وی، خشونت و ترس دو عنصر مهم در این میان هستند. ظرفیت‌های بسیار عظیمی در داخل کشور نهفته است که مسئولان ما نباید از آن غافل شوند چرا که در غیر این صورت وابستگی و عقب‌افتادگی بر اقتصاد کشور حاکم خواهد شد.

- با وجود این، همه باید به یک نکته مهم توجه کنیم و آن، ضرورت شناخت دشمن است زیرا هر ملتی دشمنانش را نشناسد و او را دوست یا بی‌طرف بداند، حتماً مورد تهدید و در معرض خطر قرار خواهد گرفت.

آیت‌الله خامنه‌ای، الگو شدن ایران در ذهن ملت‌ها را موجب خشم و ناامیدی بیشتر سلطه‌گران خواندند. به اعتقاد رهبر ایران، رییس‌جمهوری ایالات متحده از خود «بلاغت» نشان داده اما وی تأکید کرد که نباید از «مکر» آمریکا غافل شد. وی به مردم اطمینان داد که این بار هم آمریکا از سوی ملت ایران «تودهنی» خواهد خورد.

- هرگونه اقدام اشتباهی از سوی آمریکا در خصوص توافق هسته‌ای را پاسخ خواهد داد.

این نشان‌دهنده قدرت و اقتدار رهبر ایران و دانستن تمامی ابعاد برجام می‌باشد. آیت‌الله خامنه‌ای در این دیدار سخنان و توصیه‌های بسیار خوبی را همچون قطع کامل وابستگی با آمریکا، عدم توجه به مکر و حیل‌های مطبوعاتی آمریکا، بیان و بر آنها تأکید کردند.

- تا طرف مقابل، برجام را پاره نکنند، ما آن را پاره نمی‌کنیم، اما اگر برجام را پاره کنند ما آن را ریز ریز می‌کنیم.

این گفتمان رهبر ایران نشان‌دهنده این امر است که برجام تمام و کمال به نفع ما نبوده اما منافی هم برای ما داشته است، قبل از برجام در دنیا ایران‌هراسی حاکم بود و ایران را از داعش بدتر معرفی کرده بودند، تا آمریکا حرفی می‌زد تأیید می‌کردند، اما این جملات رهبر ایران نشان‌دهنده صداقت و درستی مردم ایران است یعنی دنیا دیگر به

آمریکا توجهی نمی‌کند و بسیاری از کشورها علیه ترامپ موضع می‌گیرند و حامی ایران هستند.

۴-۳. تحلیل دو سخنرانی در سطح تبیین

مرحلهٔ تفسیر، به‌خودی‌خود، بیانگر روابط قدرت و سلطه و ایدئولوژی‌های نهفته در پیش‌فرض‌های یادشده نیست تا کنش‌های گفتمانی معمول را به صحنهٔ مبارزهٔ اجتماعی تبدیل کند. برای تحقق این هدف، مرحلهٔ تبیین ضرورت دارد. در این مرحله، تحلیلگر به تحلیل متن به‌عنوان جزئی از روند مبارزهٔ اجتماعی در ظرف مناسبات قدرت می‌پردازد. در گذر از مرحلهٔ تفسیر به مرحلهٔ تبیین، توجه به این نکته خالی از فایده نیست که بهره‌گرفتن از جنبه‌های گوناگون دانش زمینه‌ای، به‌عنوان شیوه‌های تفسیری در تولید و تفسیر متون، به بازتولید دانش یادشده خواهد انجامید که برای مشارکین گفتمان، پیامدی جانبی، ناخواسته و ناخودآگاه است. این امر در تولید و تفسیر صدق می‌کند. بازتولید پیونددهندهٔ مراحل گوناگون تفسیر و تبیین است، زیرا درحالی‌که تفسیر چگونگی بهره‌جستن از دانش زمینه‌ای را در پردازش گفتمان مورد توجه قرار می‌دهد، تبیین به شالودهٔ اجتماعی و تغییرات دانش زمینه‌ای و بازتولید آن در جریان کنش گفتمانی می‌پردازد (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۲۴۵-۲۱۵).

۴-۳-۱. تبیین سخنرانی رئیس‌جمهور آمریکا

- از زمان اجرای برجام تجاوزگری ایران در منطقه بیشتر شده و به دنبال برنامه موشکی خود رفته است.

- ایران وارد معاملات پرسودی با کشورهای شده است که برجام را امضا کرده‌اند. وی در سخنرانی‌اش سعی می‌کند که مخاطبانش را با به اصطلاح حقه‌بازی‌های سیاسی ایران آشنا کند.

- هرچقدر بیشتر تهدید ایران را نادیده بگیریم این تهدید خطرناک‌تر خواهد شد. سخنان ترامپ گواهی بر وخامت اوضاع است و نشان می‌دهد وی به‌هیچ‌عنوان روحیه‌ای انتقادپذیر نداشته است؛ گرچه ترامپ به‌عنوان رئیس‌جمهور آمریکا باید از این خصلت برخوردار باشند، او مدام در سخنرانی‌اش سعی در انتقام‌گیری از ایران را دارد.

- گروه تروریستی حزب‌الله تاکنون دو بار در سفارت ما بمب‌گذاری کرده است.

- ما تحریم‌های بسیار سرسختانه‌ای علیه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی اعمال خواهیم کرد.

- سپاه از تروریسم حمایت می‌کند. من همین‌جا از وزارت خزانهداری می‌خواهم که سپاه را در فهرست گروه‌های تروریستی قرار دهد و تمام افراد مرتبط با این نهاد را تحریم کند.

در این میان، ایدئولوژی سخنران (ترامپ) اهمیت ویژه‌ای می‌یابد که در توصیف و بررسی اوضاع نابسامان، نوک پیکان اتهام را به سوی سپاه نشانه می‌برد و این امر نشان‌دهنده آن است که هیچ شخصی در ایران از پرخاش و بی‌اعتنایی ترامپ در امان نیست. او فقط با این سخنان خشمناکش اغتشاش و بی‌نظمی درونش را به نمایش گذاشت.

بافت موقعیتی یا بافت برون‌زبانی همان شرایط حاکم بر تولید متن یا جهان خارج و شرایط محیطی حاکم بر گوینده و شنونده است. از ویژگی‌های مهم این سخنرانی، همنوایی و هماهنگی واژگان با فضای حاکم است. او مداوم در حال ترفندی است که نشان دهد گفتمان حکومتی، برای غلبه بر گفتمان مردمی را به اجرا بگذارد.

ترامپ همچنین در ادامه ایران را به نقض چندین باره توافق هسته‌ای متهم کرد. رئیس‌جمهور آمریکا اظهار داشت: «ما این رژیم را محروم می‌کنیم؛ از راه‌هایی که منجر به تولید یک سلاح هسته‌ای می‌شود و امروز گام‌هایی را که دولت من برمی‌دارد تا به این استراتژی نزدیک شود؛ از زمان امضای برجام تجاوزگری وحشتناک ایران بیشتر شده است و ایران به دنبال توسعه برنامه موشکی خود وارد معاملات پرسود اقتصادی با کسانی شد که برجام را امضا کردند.»

۴-۳-۲. تفسیر سخنرانی رهبر ایران

- مطمئن هستیم که شما جوانان، ایرانی به مراتب بهتر، پیشرفته‌تر و منظم‌تر، پیش‌رو خواهید داشت.

رهبر انقلاب در بخش پایانی سخنان خود، شرایط امروز و جهت‌گیری کشور را بهترین فرصت برای جوانان به‌منظور افزایش ایمان، تلاش علمی در جهت پیشرفت و برطرف کردن اشکالات می‌داند.

- کشور ما با وجود سابقه درخشان در زمینه علم، متأسفانه در دوران سلطه بیگانگان از قافله علم عقب افتاد که باید این عقب‌افتادگی جبران شود.

ایشان، پیشرفت علمی را زمینه‌ساز اقتدار کشور می‌دانند و بر این نکته تأکید می‌کنند و نمی‌خواهند که غرب بر ایران هیچ تسلطی داشته باشد.

- همه یقین و مسلم بدانند که آمریکا این بار هم از ملت انقلابی ایران تودهنی و شکست خواهد خورد.

- امروز هم نباید مطالبی مطرح شود که اگر مثلاً در فلان قضیه توافق نکردیم چنین و چنان می‌شود، این از القائات موردنظر دشمن است و ما باید بی‌اعتنا به این القائات، مصالح خودمان را خودمان بفهمیم و آن را از دشمن نشنویم.

گفتمان‌هایی هم که در این شرایط تولید و بازتولید و ساخته می‌شوند، در جهت همان فضایی حرکت می‌کنند که به آن تعلق دارند. حتی همان‌طور که اشاره شد در اینجا گفتمان ضدخشونت بیان شده و بارها تکرار شده تا وجود خود را به اثبات رساند. در کلام رهبر ایران، جامعه باید بدانند طرف مقابل شخصیت قابل توجهی نیست و نباید ارزش و وزنی برای او قائل شد و سخنان وی را نیز جدی گرفت، که بدین معناست که تهدیدات او ارزش و خریداری در بین ایرانی‌ها ندارد؛ بنابراین تمرکز زیاد روی نطق ترامپ و تلاش برای پاسخ دادن به او، ملت ایران را در موضع تدافعی قرار می‌دهد.

- توان موشکی باید به کوری چشم دشمن هر روز افزایش یابد.

- این امر نشان می‌دهد نگرش رهبر ایران در تحلیل مسائل سیاسی و بین‌المللی عمیق و ژرف است.

۴-۴. تحلیل کلی سخنرانی‌ها

تحلیل سخنرانی ترامپ نشان می‌دهد که هدف ترامپ این است که از ایران امتیاز بیشتری را بگیرد. در سخنان ترامپ می‌توان دریافت که او می‌خواهد بی‌تجربگی و کم‌اطلاعی‌اش را در مقابل افراد متخصص با خشم و غضبش در طول سخنرانی‌اش بپوشاند. تک‌تک جملات ترامپ نشان می‌دهد که استراتژی ندارد، هدف او ایجاد ترس و تهدیدی است که می‌تواند افراد زیادی را به خاطر ترس از طرد شدن، وفادار نگاه دارد. او سعی می‌کند که با ایجاد جنجال و شوک در گفتمان‌ش بهتر در ذهن‌ها بماند و در جایگاهی بالا قرار گیرد و زودتر در دنیا، جدی گرفته شود و می‌خواهد با تکرار واژه‌ها به دنیا بفهماند که من رئیس‌جمهورم. او با تهدید سپاه جمهوری اسلامی ایران، بر هم زدن توافق برجام، بیان جملاتی در خصوص کره شمالی و تروریست دانستن ملت ایران سعی در زیرورو کردن همه‌چیز دارد تا موقعیتش را به‌عنوان صاحب قدرت

تثبیت کند. سناریو ترامپ ترساندن ایرانیان و یا ایجاد یک مذاکره با قواعدی است که او می‌خواهد تا سود سیاسی یا مالی مورد انتظارش را ایجاد کند. با تحلیل سخنرانی ترامپ در این چارچوب می‌توان دریافت که او بیشتر به جای دیالوگ، اول دعوا می‌کند، سپس تهدید و بعد با خیال راحت سراغ دیالوگ می‌رود. او سعی می‌کند فردی غیرقابل پیش‌بینی باشد و با بکار بردن واژه خلیج عربی مردم ایران را نیز تحریک کرد به خاطر اینکه خلیج فارس به هسته هویتی شهروندان ایرانی وصل است.

تحلیل سخنرانی رهبر انقلاب نشان می‌دهد که آیت‌الله خامنه‌ای با دوراندیشی به موضوع نگاه نموده و در کلامش تاکید شده اگر هم بنا بر نقض توافق باشد، مطمئناً به‌عنوان رهبر ایران تدبیری خواهد نمود تا دولت آمریکا برهم‌زننده باشد. کلیه جملات رهبر ایران در مقابل تهدیدهای ترامپ کاملاً دقیق و حساب‌شده است. آیت‌الله خامنه‌ای همچنان عرصه مذاکره را برای آینده به وضوح باز گذاشته است. هدف رهبر انقلاب در این سخنرانی‌ها این است که بیان کند ملت ایران هیچ‌گاه تسلیم فشارها نشده و نخواهد شد و علت عصبانیت ترامپ نیز همین موضوع است. آیت‌الله خامنه‌ای با تکیه بر استعدادهای جوانان ایرانی، در سخنرانی‌اش بیان می‌کند که از گردنه‌های دشوار گذشتند و تسلیم نشدند و قطعاً به آرامش خواهند رسید. رهبر ایران افزایش فشار، بر هم زدن توافق برجام، تحریم و غیره را مواردی می‌داند که ترامپ می‌خواهد با آنها ملت ایران را وادار به تسلیم کند و تسلیم نشدن ملت ایران را دلیل عصبانیت ترامپ می‌داند و تاکید بر جایگاه مستقل ایران دارند. از فضای حاکم بر کلام رهبر ایران در جمع دانشجویان و نخبگان، این امر برآورد می‌شود که عدم تایید پای‌بندی ایران به برجام از جانب ترامپ و همچنین الفاظ بسیار تند ضد ایرانی او، نه تنها متحدان آمریکا را رنجانده، بلکه مردم ایران را از طیف‌های مختلف، پشت حکومت‌شان گرد آورده است.

۵. نتیجه‌گیری

با کمک نظریه فرکلاف می‌توان کاربردهای گفتمانی و نظریه‌های کلان اجتماعی را که در تولید متن نقش دارند شناسایی کرد و به آگاهی زبانی انتقادی دست یافت. رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی (فرکلاف) با فراهم کردن تحلیل دقیق و مفصل متن تولید شده به ما نشان می‌دهد که چگونه یک رخداد ارتباطی (سخنرانی ترامپ و سخنرانی آیت‌الله خامنه‌ای) در خدمت گفتمان حاکم یا ضد آن قرار می‌گیرد. نتایج بررسی‌ها نشان داد که ایدئولوژی و قدرت در سخنان آیت‌الله خامنه‌ای بیشتر نمود داشته است تا در سخنان

ترامپ. همچنین نتایج نشان داد افعال و اسامی پربسامدترین و صفات کم‌بسامدترین عبارات حاکی از روابط قدرت و ایدئولوژی در پیکره سخنرانی‌های رهبران دو کشور هستند. این مقاله در سطوح سه‌گانه‌ی تحلیلی نشانگر آن است که میان ایدئولوژی و زبان رابطه مستقیمی وجود دارد و رهبران هر کشور تلاش کرده‌اند که از توانایی‌های زبانی و ادبی برای تبیین دیدگاه‌های سیاسی خویش استفاده کنند و این بررسی نشان داده که میان کاربرد زبان و روابط سیاسی و اجتماعی رابطه متقابل وجود دارد و زبان علاوه بر شکل‌پذیری از روابط سیاسی می‌تواند ابزاری تأثیرگذار در شکل‌دهی به روابط قدرت و تعاملات سیاسی باشد. نتایج حاصل از این مقاله نشان می‌دهد که هر دو رهبر در سخنرانی‌شان می‌دانند که برجام یک توافق شکننده میان دو دشمن است، نه قراردادی برای دوست شدن آن‌ها که هر دو رهبر در سخنرانی‌شان به آن اشاره کردند. ضمن اینکه با توجه به بی‌تجربگی ترامپ در زمینه امور سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کلان می‌توان پیش‌بینی کرد که وی در بسیاری از امور ناچار خواهد بود تا از روش آزمون و خطا استفاده کند.

کتاب‌نامه

- آجیلی، هادی؛ علی اسماعیلی اردکانی؛ مصطفی یقینی‌پور (۱۳۹۳). تحلیل گفتمان آیت‌الله خامنه‌ای پیرامون رابطه ایران با ایالات متحده. پژوهش‌های انقلاب اسلامی، سال سوم، شماره ۹، ۱۰۹-۱۳۴. آقاگل‌زاده، فردوس و غیاثیان، مریم‌سادات (۱۳۸۶). «رویکردهای غالب در تحلیل گفتمان انتقادی»، مجله زبان و زبان‌شناسی، شماره ۵، ۳۹-۵۴.
- اسدی، ناصر (۱۳۹۳). تحلیل گفتمانی سیاست خارجی آیت‌الله‌خامنه‌ای (گفتمان تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه). پژوهش‌های سیاست اسلامی، دوره ۲، شماره ۵، ۱۰۷-۱۳۲.
- بهرام‌پور، شعبانعلی (۱۳۷۹). «درآمدی بر تحلیل گفتمان»، گفتمان و تحلیل گفتمانی. تهران: فرهنگ گفتمان.
- حقیقت، سید صادق (۱۳۸۷). روش‌شناسی علوم سیاسی. قم: انتشارات دانشگاه مفید.
- دایک، تون آدریانوس فان (۱۳۸۲). مطالعاتی در تحلیل گفتمان. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها. سلطانی، علی اصغر (۱۳۸۴). قدرت، گفتمان و زبان: سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر نی.
- عضدانلو، حمید (۱۳۸۰)، گفتمان و جامعه. تهران: نشر نی.
- فرکلاف، نورمن (۱۳۷۹). تحلیل انتقادی گفتمان. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

کلاتری دره‌رنجی، محمدحسین (۱۳۹۵). تحلیل گفتمان انتقادی برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) در عناوین گزیده ای از روزنامه های داخل در سال (۱۳۹۴) بر اساس الگوی ون لیوون (۲۰۰۸). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی. متن سخنرانی ترامپ در خصوص برجام در کاخ سفید در تاریخ ۲۱ مهرماه ۱۳۹۶ (www.whitehouse.gov)

متن سخنرانی رهبر انقلاب در جمع نخبگان در ۲۶ مهر ۱۳۹۶ (<http://farsi.khamenei.ir/speech>) مظفری، زهرا (۱۳۹۶). تحلیل زبان‌شناختی بازتاب «برجام» در گفتمان‌های رقیب بر اساس رویکرد انتقادی فرکلاف. مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران. دوره ۵، شماره ۱۹، ۶۳-۸۵ یارمحمدی، لطف‌الله (۱۳۸۱). تحلیل گفتمان با استفاده از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی معنایی گفتمان‌مدار با عنایت به تصویرسازی کارگزاران اجتماعی، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر، کرمان، دوره هشتم. یورگنسن، ماریان. فیلیپس لوئیز. (۱۳۸۹). نظریه و روش در تحلیل گفتمان. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.

Chouliaraki L, and Fairclough N. (1999) *Discourse in Lat Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*, Edinburgh: University Press.

Fairclough, N (2002) a, "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public (London: sage publications).

Fairclough. N. (2003). *The Dialectics of Discourse*, New York: Routledge.

Hill, H. (2009). *Outsourcing the public library: A Critical Discourse Analysis (Dissertation)*, the Faculty of the Graduate School at the University.

Jurgensen, M and Phillips, (2002), *Discourse analysis* (London: sage publications).

Macmillan, Katie. 2006. "Discourse Analysis — A Primer": [Online:<http://www.ischool.utexas.edu/~palmquis/courses/discourse.htm>].

Mostafa Shahiditabar, Mozaheb, M. A., Mohseni, M. Babaei, A. Rashidi, A. H. Ali Dehchali, & Hosseini, M. (2017). Linguistic Performance of Former US President over Developing Terrorism in the Middle East. *Indonesian EFL Journal*, Vol. 3(2) July 2017 p-ISSN 2252-7427, e-ISSN 2541-3635.

Rahimi, M. & Amalsaleh, E. (2008). Discursive Representation of the Winner and Loser: The Case of Reports. *IJAL*, Vol.11, No.1

تحلیل گفتمان دیدگاه‌های رهبران ایران و امریکا دربارهٔ برجام ۱۵۳

Shahiditabar, M., Dehchali, A., Rashidi, A. H. Mojtaba Hosseini, Mohseni, M. & Babaii, A. (2017). A critical discourse analysis of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA). 2nd International Conference on Literature and Linguistics. 18th to 19th July, Tehran. Iran.

Sheyholislami, J. (2004) .Critical Discourse Analysis. Available <http://www.carleton.ca/cda.htm>.

Slembrouck, Stef. 2006."What is meant by "discourse analysis"? [Online: <http://bank.rug.ac.be/da/da.htm#pr>]

Stubbs, Michael. 1983. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford: Basil Blackwel